

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник Генерального штабу –
Головнокомандувач Збройних Сил України
генерал армії України

В.М.МУЖЕНКО

“ _____ ” _____ 2016 року

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо проведення службових розслідувань

Відділ правового забезпечення Генерального штабу

Збройних Сил України

КИЇВ – 2016

1. Загальні положення

Методичні рекомендації призначені для використання в роботі керівниками структурних підрозділів Генерального штабу Збройних Сил України, органів військового управління, йому підпорядкованих, командувачами видів Збройних Сил України, високомобільних десантних військ, Сил спеціальних операцій Збройних Сил України, командирами (начальниками) усіх рівнів щодо надання методичної допомоги з удосконалення порядку проведення службових розслідувань, правильного застосування наданої їм дисциплінарної влади, доведення деяких особливостей відпрацювання матеріалів службового розслідування та подання клопотань щодо притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності, запобігання виникненню підстав для оскарження прийнятих рішень в судовому порядку.

Відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України у разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків, порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку командир повинен нагадати йому про обов'язки служби, а за необхідності - накласти дисциплінарне стягнення.

Слід зазначити, що для притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності проведення службового розслідування не є обов'язковим.

Аналіз проведених службових розслідувань свідчить, що в більшості випадків командири (начальники) призначають службові розслідування практично за всіма випадками неналежного виконання (невиконання) військовослужбовцями службових обов'язків, порушення військової дисципліни тощо.

Разом з тим, вважається за доцільне призначати службові розслідування лише для встановлення причин та умов правопорушень, які завдали матеріальної шкоди чи спричинили інші тяжкі наслідки.

В інших випадках командири (начальники) зможуть оперативно прийняти рішення щодо притягнення військовослужбовців до дисциплінарної

відповідальності без проведення службового розслідування, що в свою чергу суттєво зменшить навантаження на особовий склад, який залучається до проведення службового розслідування.

Водночас у разі прийняття командиром (начальником) рішення про призначення службового розслідування слід пам'ятати, що службове розслідування проводиться:

з метою уточнення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, та ступеня вини військовослужбовця, який вчинив правопорушення;

у разі невиконання або неналежного виконання військовослужбовцем службових обов'язків, що загрожувало життю і здоров'ю особового складу, цивільного населення або заподіяло матеріальну чи моральну шкоду;

у разі невиконання або недбалого ставлення до виконання вимог наказів та інших керівних документів, що могло негативно вплинути чи вплинуло на стан боєздатності, бойової готовності підрозділу чи військової частини;

у разі неправомірного застосування військовослужбовцем фізичної сили, зброї або інших засобів ураження до інших військовослужбовців чи цивільного населення;

у разі порушення правил несення вартової (вахтової) або внутрішньої служби, що могло спричинити тяжкі наслідки;

у разі недозволеного розголошення змісту або втрати службових документів.

Службове розслідування може проводитися і в інших випадках з метою уточнення причин та умов, що сприяли правопорушенню, та встановлення ступеня вини посадових осіб.

У разі доведення вини підлеглого військовослужбовця у вчиненні правопорушення командир (начальник) приймає рішення щодо притягнення його до відповідного виду юридичної відповідальності. Залежно від характеру вчиненого правопорушення військовослужбовці несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність.

По кожному випадку правопорушення командир (начальник) зобов'язаний прийняти рішення щодо необхідності притягнення винного до відповідальності залежно від обставин скоєння правопорушення, ступеня вини, попередньої поведінки порушника та розміру завданих державі та іншим особам збитків.

Слід зауважити, що за вчинення адміністративних правопорушень військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність, за винятком випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Законом України від 5 лютого 2015 року № 158-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період” внесено зміни та доповнення до Кодексу України про адміністративні правопорушення, пов'язані із запровадженням адміністративної відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень, а саме введено нове поняття “військові адміністративні правопорушення” (стаття 15), та перелік юридичних складів військових адміністративних правопорушень (окрема Глава 13-Б), а також запроваджено новий вид адміністративного стягнення – арешт з утриманням на гауптвахті, який передбачений санкціями статей 172¹⁰ – 172²⁰ КУпАП.

У разі порушення правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України – військовослужбовцями строкової служби штраф як адміністративне стягнення до них не застосовується. У зазначених випадках, органи (посадові особи), яким надано право накладати адміністративні стягнення, передають матеріали про правопорушення командирам (начальникам) для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

Посадова особа військової інспекції безпеки дорожнього руху Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, розглянувши справу про зазначені у частині першій цієї статті правопорушення, може накласти на винних адміністративне стягнення у вигляді попередження або передати

матеріали про ці правопорушення відповідним командирам (начальникам) для вирішення питання про притягнення винних до відповідальності згідно з Дисциплінарним статутом Збройних Сил України

За вчинення корупційних діянь чи інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, військовослужбовці несуть відповідальність згідно із антикорупційним законодавством.

Службові розслідування за фактами розголошення секретної інформації, втрати її матеріальних носіїв проводяться з дотриманням вимог постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 року № 939.

У разі заподіяння військовослужбовцем матеріальної шкоди він притягується до матеріальної відповідальності відповідно до вимог Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі, затвердженого постановою Верховної Ради України від 23 червня 2006 року № 243/95.

Розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій у Збройних Силах України проводиться відповідно до вимог Інструкції про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 06 лютого 2001 року № 36, зареєстрованої у Міністерстві юстиції України 23 лютого 2001 року за № 169/5360 (далі – Інструкція про розслідування та облік нещасних випадків).

Відповідно до Інструкції про розслідування та облік нещасних випадків розслідуванню підлягають раптове погіршення здоров'я, травми (у тому числі, отримані внаслідок тілесного ушкодження, заподіяного іншою особою), гострі професійні захворювання, отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утоплення, ураження електричним струмом та інші нещасні випадки, що сталися з військовослужбовцями під час виконання обов'язків військової служби та призвели до втрати працездатності на один день і більше, а також випадки смерті військовослужбовців під час виконання ними обов'язків військової служби.

Звертаємо увагу, що дія цієї Інструкції поширюється на всі військові

частини та на всіх військовослужбовців, крім військовослужбовців, які одержали захворювання, поранення, контузію, травму, каліцтво або загинули під час ведення бойових дій, участі в антитерористичній операції, в особливий період.

Разом з тим, у разі отримання військовослужбовцем захворювання, поранення, контузію, травми, каліцтва командири (начальники) складають відповідну довідку, передбачену додатком 5 до Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністра оборони України від 14 серпня 2008 року № 402, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 листопада 2008 за року № 1109/15800 (із змінами).

Авіаційні події та інциденти в авіації Збройних Сил України розслідуються відповідно до Правил розслідування авіаційних подій та інцидентів в авіації Збройних Сил України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 19 травня 2010 року № 256, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 14 червня 2010 року за № 386/17681 (далі – Правила).

Правила визначають завдання, кваліфікаційні вимоги, обов'язки осіб, які проводять розслідування авіаційних подій та інцидентів з повітряними суднами авіації Збройних Сил України, встановлюють порядок проведення зазначених розслідувань, а також порядок розроблення рекомендацій та заходів щодо запобігання їм.

Правила є обов'язковими для виконання всіма посадовими особами суб'єктів авіаційної діяльності авіації Збройних Сил України.

2. Використання командирами (начальниками) дисциплінарної влади

Відповідно до статті 83 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України на військовослужбовця, який порушує військову дисципліну або громадський порядок, може бути накладено лише ті дисциплінарні стягнення, які визначені цим Статутом і відповідають військовому званню військовослужбовця та дисциплінарній владі командира, що вирішив накласти на винну особу дисциплінарне стягнення.

Прийняття рішення командиром (начальником) про накладення на

підлеглого військовослужбовця дисциплінарного стягнення може передувати службове розслідування.

Службове розслідування призначається виключно за письмовим наказом командира (начальника), який встановив особу військовослужбовця та вирішив притягти правопорушника до дисциплінарної відповідальності. Воно проводиться з метою уточнення причин і умов, що сприяли вчиненню правопорушення, та встановлення ступеня вини.

Відповідно до пункту 1.3 Інструкції про порядок проведення службового розслідування у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 15 березня 2004 року № 82, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 30 березня 2004 року за № 385/8984 (із змінами) (далі – Інструкція), рішення про проведення службового розслідування приймається командиром (начальником), який має право видавати письмові накази та накладати на підлеглого дисциплінарне стягнення. Інші посадові особи у разі необхідності клопочуть за підпорядкованістю про призначення службового розслідування.

Пунктом 5.6 Інструкції визначено, що особи, які проводять службове розслідування, несуть персональну відповідальність за всебічне, повне, своєчасне і об'єктивне його проведення та додержання вимог законодавства України.

Необхідно пам'ятати, що службове розслідування призначається і проводиться відносно конкретного військовослужбовця, якого командир (начальник) вже вирішив притягти до дисциплінарної відповідальності, а не за фактом вчинення дисциплінарного правопорушення невизначеними посадовими особами, оскільки склад дисциплінарного правопорушення передбачає обов'язкову наявність суб'єкта його вчинення у відповідності до вимог частини 1 статті 85 Дисциплінарного статуту.

Разом з тим, вбачається за доцільне призначати службове розслідування у разі, якщо вина військовослужбовця у вчиненні правопорушення (настання події) не є очевидною, а встановлення конкретних посадових осіб винних у вчиненні правопорушення (настання події) ускладнюється обставинами

вчинення правопорушення (настання події).

Під час службового розслідування повинно бути встановлено:

конкретні неправомірні дії військовослужбовця, яким вчинено правопорушення;

наявність причинного зв'язку між вчиненим правопорушенням і неправомірними діями військовослужбовця;

вимоги чинного законодавства чи інших нормативно-правових актів та керівних документів, які було порушено військовоослужбовцем;

форму вини (навмисно чи з необережності) та мотиви протиправної поведінки військовослужбовця і його ставлення до скоєного;

ступінь вини кожної з осіб, винних у вчиненні правопорушення;

умови та причини, що сприяли правопорушенню;

час вчинення правопорушення (під час виконання військовослужбовцем службових обов'язків або в позаслужбовий час);

осіб, з вини яких вчинено правопорушення, та осіб, дії чи бездіяльність яких сприяли шкідливим наслідкам або створювали загрозу для їх спричинення;

наявність чи відсутність події, з приводу якої було призначено розслідування, та її обставини (час, місце) і наслідки;

За результатами службового розслідування посадовою особою (комісією) складається акт, в якому, крім вищезазначеного, обов'язково зазначаються:

посада, військове звання, прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, освіта, термін військової служби та термін перебування на останній посаді особи, стосовно якої проведено службове розслідування;

підстави для проведення службового розслідування;

час, місце, суть порушення, який нормативний акт порушено (його назва, дата прийняття);

обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність чи знімають вину;

заперечення, заяви та клопотання особи, стосовно якої проведено службове розслідування, мотиви їх відхилення чи підстави для задоволення;

висновок щодо наявності чи відсутності в діянні військовослужбовця складу дисциплінарного правопорушення та в чому воно (за наявності такого) полягало;

пропозиції щодо притягнення винних осіб до відповідальності владою відповідного командира (начальника) без зазначення конкретного виду стягнення;

інші заходи, які пропонується здійснити для усунення причин правопорушення та умов, що йому сприяли.

Висновки щодо допущених військовослужбовцем порушень в обов'язковому порядку повинні підтверджуватися посиланнями на наявні докази.

Службове розслідування має бути завершено протягом одного місяця з дня його призначення командиром (начальником). У необхідних випадках цей термін може бути продовжено командиром (начальником), який призначив службове розслідування, або старшим командиром (начальником), але не більш як на один місяць.

Матеріали службових розслідувань з усіма додатками до них мають реєструватися в окремих книгах реєстрації та зберігатися в окремих справах.

3. Прийняття командирами (начальниками) рішення щодо накладення на військовослужбовця дисциплінарного стягнення

Відповідно до вимог статті 86 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України після розгляду письмової доповіді про проведення службового розслідування командир проводить бесіду з військовослужбовцем, який вчинив правопорушення. Під час бесіди до військовослужбовця доводяться суть вчиненого ним порушення, які вимоги законів чи інших нормативно-правових актів та керівних документів або посадових інструкцій він порушив.

Також вважається за необхідне під час бесіди ознайомлювати військовослужбовця з актом та матеріалами службового розслідування.

За результатами бесіди оформляється аркуш бесіди із зазначенням дати її проведення, а також заперечень, заяв, клопотань та відомостей про ознайомлення особи, стосовно якої проведено службове розслідування з актом

та його матеріалами.

Він підписується особою, яка проводила бесіду, присутніми посадовими особами та військовослужбовцем, з яким проводилася бесіда, та в обов'язковому порядку долучається до матеріалів службового розслідування.

Звертаємо увагу на те, що Міністр оборони України та начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України проводять бесіду з військовослужбовцем особисто або письмово доручають її проведення своїм заступникам, командувачам видів Збройних Сил України, командувачу високомобільних десантних військ Збройних Сил України або особам, на яких покладено тимчасове виконання їх обов'язків у порядку, встановленому законодавством України.

У разі відмови військовослужбовця від проведення (підпису аркушу) бесіди складається відповідний акт, який має бути підписаним усіма посадовими особами, присутніми під час її проведення.

Якщо вину військовослужбовця повністю доведено, командир (начальник) приймає рішення про накладення дисциплінарного стягнення.

Особливу увагу слід звернути саме на проведення бесіди, оскільки безпосереднє спілкування особи, що приймає рішення, з військовослужбовцем, відносно якого проводилося службове розслідування, дозволить командир (начальнику) прийняти найбільш правомірне та обгрунтоване рішення.

Статтею 87 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України передбачено, що дисциплінарне стягнення має бути накладено не пізніше ніж за 10 діб від дня, коли командирові (начальникові) стало відомо про правопорушення, а у разі провадження службового розслідування – протягом місяця від дня його закінчення, і саме у цей період видається відповідний наказ командира (начальника).

Після видання, наказ (витяг з наказу в частині, що стосується) про притягнення до відповідальності посадової особи, визначеної в наказі, у найкоротший термін доводиться до відома особи (осіб) під особистий підпис.

У разі відмови військовослужбовця поставити свій підпис про ознайомлення з наказом (витягом з наказу в частині, що його стосується) про

притягнення до відповідальності складається відповідна довідка. Зміст такої довідки засвідчується підписами двох свідків цього факту.

Слід наголосити на необхідності забезпечення своєчасного застосування дисциплінарної влади. Варто враховувати те, що застосування стягнень відразу ж після вчиненого правопорушення підвищує ефективність дисциплінарної відповідальності як засобу дієвого впливу на підлеглих.

Накладення дисциплінарного стягнення сприяє зміцненню військової дисципліни лише тоді, коли воно є обґрунтованим і справедливим.

Під час накладення дисциплінарного стягнення та обрання його виду обов'язково враховується: характер та обставини вчинення правопорушення, його наслідки, попередня поведінка військовослужбовця, а також тривалість військової служби та рівень знань про порядок служби.

Перед прийняттям командиром (начальником) рішення щодо накладення або порушення клопотання про накладення на військовослужбовця дисциплінарного стягнення, стосовно якого порушено кримінальну справу та провадиться досудове слідство, необхідно дотримуватися положень Конституції України, Кримінально-процесуального кодексу України щодо презумпції невинуватості та приймати відповідні рішення лише після встановлення вини військовослужбовця в судовому порядку.

У разі, якщо командир (начальник) за тяжкістю вчиненого підлеглим правопорушення визнає надану йому дисциплінарну владу недостатньою для покарання військовослужбовця, на підставі статті 92 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, він порушує клопотання про накладення стягнення на винну особу владою старшого командира, яке разом з матеріалами службового розслідування у найкоротший строк (не більше п'ятнадцяти днів) надсилається старшому командиру (начальнику) для своєчасного прийняття рішення щодо накладення дисциплінарного стягнення на військовослужбовця.

До клопотання про накладення стягнення обов'язково долучаються:

матеріали службового розслідування, оформлені відповідно до вимог Інструкції з діловодства у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністра оборони України від 16 вересня 2013 року № 200;

аркуш бесіди з військовослужбовцем (оригінал);

належним чином завірена копія службової картки (з відмітками про ознайомлення з нею військовослужбовця);

належним чином завірена копія оцінних карток за два попередні роки;

належним чином завірена копія атестації (у разі проведення);

належним чином завірена копія службової характеристики;

Документи щодо накладення на військовослужбовця дисциплінарного стягнення разом з проектом клопотанням обов'язково повинні перевірятися на відповідність вимогам законодавства та візуватися після їх погодження з відповідними службовими особами помічником командира з правової роботи (юрисконсульт), службовими особами юридичної служби.

Клопотання про притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності владою начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України мають в обов'язковому порядку проходити правову експертизу у Відділі правового забезпечення Генерального штабу Збройних Сил України.

Завжди необхідно пам'ятати те, що за перевищення наданої дисциплінарної влади командири (начальники) несуть відповідальність відповідно до законів України.

Старший командир (начальник) має право скасовувати дисциплінарні стягнення, накладені молодшим командиром (начальником), якщо він визнає, що стягнення не відповідає тяжкості вчиненого правопорушення, та накладати своєю владою більш суворі стягнення.

Крім цього, на старшого командира (начальника) Дисциплінарним статутом Збройних Сил України покладено обов'язок щодо контролю за станом дисциплінарної практики (раз на три місяці) та вжиття заходів щодо запобігання порушенням військової дисципліни.

4. Типові порушення порядку проведення та оформлення матеріалів службових розслідувань

У матеріалах службових розслідувань, які подаються разом з проектами наказів, військовослужбовцям ставиться в провину порушення

загальних вимог Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України або загальних обов'язків командирів (начальників), а не відповідні посадові обов'язки, положення тощо;

Наприклад. У матеріалах міститься посилання на порушення військовослужбовцем (старший офіцер управління) вимог статей 11, 16, 58, 59 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України та статей 4, 5 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України в той час коли його посадові обов'язки затверджені начальником відділу (управління) тощо.

Клопотання про притягнення до дисциплінарної відповідальності подаються на розгляд без попередньої правової експертизи юридичних служб відповідних командувань видів (оперативних командувань);

Проекти наказів подаються з порушенням строків притягнення до дисциплінарної відповідальності, визначених статтею 87 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України.

В констатуючих частинах проектів наказів не розкривається зміст вчинених правопорушень, а наводяться лише посилання на загальні статті статутів та нормативно-правових актів.

Наприклад. У проекті наказу зазначається про порушення військовослужбовцем пунктів, частин, статей нормативно-правового акта при цьому зміст порушення (що саме було (не було) вчинено не розкривається (не було організовано належний контроль, не своєчасно вжиті заходи щодо збереження військового майна тощо).

Під час вибору виду дисциплінарного стягнення не завжди враховується характер та обставини вчиненого правопорушення та попередня поведінка військовослужбовця.

Висновок

Методичні рекомендації орієнтовані на практичні аспекти порядку проведення командирами (начальниками) службових розслідувань стосовно військовослужбовців та спрямовані на запобігання порушенням прав військовослужбовців, підвищення професійного рівня особового складу

кадрових органів та юридичних служб, поліпшення якості виконання покладених на них завдань, що є необхідною передумовою для практичного вдосконалення правової роботи та правового забезпечення діяльності військ (сил).

Начальник Відділу правового забезпечення
Генерального штабу Збройних Сил України –
начальник юридичної служби Збройних Сил України
полковник юстиції

М.В.КУШНІР